

Омурзаков С.А.

ТУРИЗМ ТАРМАГЫНЫН ЭКОНОМИКАГА ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ

Омурзаков С.А.

ВЛИЯНИЕ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ НА ЭКОНОМИКУ

S.A. Omurzakov

THE INFLUENCE OF THE TOURISM SECTOR ON THE ECONOMY

УДК:338/19.5

Илимий макалада туризм тармагынын экономикага тийгизген таасири терең иликтенип, учурда туризм тармагынын экономикадагы оорду эбегейсиз экендигин көрсөтөт.

Негизги сөздөр: туризм тармагы, туризм индустриясы, экономикага тийгизген таасири, рекреация байлыктары.

В статье рассматриваются вопросы влияния туризма и туристической отрасли на экономику страны в целом, также роль туризма в развитии экономики.

Ключевые слова: туристическая отрасль, туристическая индустрия, влияние на экономику, рекреационные богатства.

The article discusses the impact of tourism and the tourism industry on the economy as a whole, the role of tourism in economic development.

Key words: the tourism industry, the tourism industry, the impact on the economy, recreational wealth.

Туризм экономиканын бир бүтүндүгү болгондой эле, табигый, социалдык жана маданий баалуулугу менен экономикалык өлчөмдөр ортосунда тең салмактуулукту кармаган, элдердин жана жеке инсандардын өз ара мамиле куруусуна жана бири-бирин таанып билүүсүнө шарт түзүп, айлана чөйрөнү жакшы түшүнүүнү жогорулаткан индустрия.

Жыл өткөн сайын туризм индустриясы кыйла тез өнүгүп, дүйнөлүк экономикага, бөтөнчө бир катар өлкөлөрдүн, региондордун өндүргүч күчтөрүн жайгаштырууга олуттуу таасирин тийгизип жатат. Ушундан улам көп өлкөлөрдө туризм тармактарын калыптандырууга жана ийгиликтүү өнүктүрүүгө далай аракеттер көрүлүп, арбын каражаттар жумшалууда. Адистердин, экономисттердин маалыматтарына ылайык, туризмге байланышкан иштер келечекте кыйла арбын, дүйнөлүк деңгээлдеги өндүргүч күчтөрдү жайгаштыруудагы ээлеген орду азыркыдан кыйла күчөйт. Ал эми туризмдин жигердүү өнүгүшүнө, кирешенин көп алынышына рекламанын да кошкон салымы бир топ арбын. Учурда туризм индустриясын ийгиликтүү өнүктүрүп алган Батыш Европа менен Түндүк Америка өлкөлөрү, кийинки мезгилде ушул багытта тез өнүгүү жолуна түшкөн Түштүк-Чыгыш Азия мамлекеттеринин бай тажрыйбалары дагы рекламанын ээлеген орду өтө маанилүү экендигин толук ашкерелейт.

Республиканын аймагынын 90%дан ашууну деңиз деңгээлинен 1000 м жогору келет. Гималай менен Памирден кийинки дүйнөдөгү эң бийик тоо

чокулары Кыргызстанда жайгашкан, бул деңиз деңгээлинен 7439 м бийик – Жеңиш тоо чокусу жана деңиз деңгээлинен 7134 м: бийик – Ленин тоо чокусу. Эң узун мөңгүлөрдүн бири болгон «Эңилчек» дүйнөлүк деңгээлдеги кооз жер болуп эсептелет. Рельефтин кыйла өйдө-төмөндүгү, тоо суулары менен көлдөр Кыргызстандын климатын кескин континенттиктен деңиз климатына чейин жакындатат.

Кыргызстандын жеринин аймагы бийик тоо кыркаларынан жана шалбаалуу өрөөндөрдөн турат. Жаратылышынын кооздугу, рекреация байлыктарынын молдугу, сапатуулугу жагынан дүйнө жүзүндөгү ажайып керемет аймактардын бири. Рекреация байлыктарынын орчундуусуна адамдын ден соолугуна жагымдуу тоолуу жаратылыш климаттык шарты, көлдөрү, агын суулары, минералдуу суулары, дарылык касиети күчтүү баткактар, көл жээгиндеги кумдуу тилкелер, табигый кооз үңкүрлөр, этегин чер токой баскан бийик чокулары кирет. Ушундай жаратылыш байлыктарынын нугунда туризм индустриясынын тармактарынын ичинен эң алды менен курортторду жайгаштыруу, спорт аңчылыгын, тоо туризм, жөө, ат, тик учак, автомобиль менен жер кыдыруу, альпинизм сыяктуу түрлөрүн өнүктүрүү республиканын экономикасын кыйла жакшыртууга, чет мамлекеттерден келгендердин үлүшүн арбытууга олуттуу көмөгүн көрсөтөт.

Туризм тармагы, салыштырмалуу, жаш индустрия болгонуна карабастан, дүйнө жүзүндө күн санап өнүгүп келе жаткан жана бул тармакты жетиштүү деңгээлде колго алган өлкөлөрдүн бюджетине түшкөн каражаттардын басымдуу бөлүгүн түзгөн тармактардын бири болуп саналат. Кыргызстан да өзүнүн табигый ресурстары менен дал ушундай туристтерди кызыктырып, алардын сүймөнчүлүгүнө татыган өлкөлөрдүн катарына кошулуу жана туризм өлкөсү болуу потенциалына ээ. Бирок туризм тармагы, башка киреше алып келүүчү тармактардан айырмаланып, жалгыз гана экономикалык чөйрө менен чектелбестен саясий, социалдык жана психологиялык чөйрөлөрдү да өзүнө камтыган тармак болгондугу үчүн туристтерди кабыл алууда жергиликтүү калк тарабынан көрсөтүлгөн меймандостук, маданияттуулук жана туризмдик аң сезим зор мааниге ээ. Өлкөгө туристтерди тартуу милдетин жалаң гана туристтик ишканаларга жүктөө туура эмес. Жалпы жергиликтүү калк туризмдин өнүгүшү үчүн ыңгайлуу шарттардын түзүлүшүнө кызыктар болуп, өлкөгө келген туристтерге туура мамиле

кылуусу зарыл. Ал эми туризмдик аң сезимдин пайда болушу үчүн калкты туризм боюнча керектүү маалымат менен камсыз кылуу, таалим тарбия берүү абзел.

Коомдук тамак-аш тармагы туризм өнөр жайынын чечүүчү тармактарынын бири болуп эсептелет. Себеби, тамактануу адам баласынын биринчи даражадагы муктаждыгы. Туризмди өнүктүрүүдө жайгаштыруу, транспорт, коопсуздук өндүү туризм өнөр жайы тарабынан өндүрүлгөн жана сунушталган кызмат көсөтүүлөрдүн ичинен тамак-аш кызматын туура уюштуруу жана эффективдүү башкарууга да жакындан көңүл буруу зарыл. Акыркы жылдары массалык түрдө пайда боло баштаган бул тармактын субъектилерине жалпысынан тиешелүү бир катар маселелер чечилбеген бойдон калып келүүдө. Өзгөчө белгилеп кете турган маселелер башкарууга байланыштуу микро процесстерге таандык болуп, тактап айтканда кызмат көрсөтүүнү (сервисти) туура уюштуруу жана башкаруу маселелери актуалдуу мүнөзгө ээ. Коомдук тамак-аш тармагында 2012-жылдын маалыматтарына ылайык 5051ге жакын ресторандар иш жүргүзүп жаткандыгын эске ала турган болсок, аталган маселелерди чечүүнүн мааниси канчалык экендигин божомолдоого кыйын эмес. Албетте, мындай маселелерди чечүүнү ишке ашырууда кадрларга билим берүүсүз элестетүү кыйын. Бирок, маселе кандай деңгээлде, кандай формада, кимге билим берүү талапка ылайык болоорун тандоо менен байланыштуу.

Туризмдин экономикага таасир бергендиги маалым болуп, индустрия катары кабыл алына баштаганынан бери бир кылымга татыбаган убакыт өтсө да, туристтер эңсеп саякат кылышкан туристтик өлкөлөрдүн саны күндөн күнгө көбөйүүдө. Кыргызстандын да географиялык абалы, тарыхый баалуулуктары, асман тиреген тоолору жана, албетте кайталангыс жаратылышы менен көптөгөн туристтерди кызыктырып, алардын купулуна толгон өлкөлөрдүн катарына кошулуп, миндеген кишилердин сүйүктүү туристтик багытына айлануусуна бардык мүмкүнчүлүктөрү бар. Бирок бул мүмкүнчүлүктөрдүн ишке ашуусу үчүн көптөгөн аракет, талыкпас эмгек жана белгилүү деңгээлде каражат талап кылынат. Ал эми аталган нерселердин иш жүзүнө ашырылышынын натыйжасы канчалык деңгээлде жогору болоорун өнүккөн туризм өлкөлөрүнүн мисалынан көрө алсак болот. Мисалы, Дүйнөлүк туризм уюмунун (UNWTO) 2011-жылынын июнь айындагы отчетун карап көрсөк жылдан жылга туризм секторунан түшкөн кирешелер өсүп жаткандыгына күбө боло алабыз.

1-таблицадагы маалыматтар жалпы туризм кирешесин чагылдырат. Ал эми ошол эле отчеттогу туризмден эң көп киреше тапкан өлкөлөрдүн тизме-

синде 1-орунда Америка Кошмо Штаттары, 2-Испания жана 3-Франция экендигин көрө алабыз.

1-таблица. Эл аралык туризмден түшкөн кирешелер (миллиард сом)

Жылдар	Туризмден кирген кирешелер
2009	851
2010	919
2011-жылдын биринчи эки айы	124

Булак: Дүйнөлүк Туризм Уюмунун (UNWTO) 2011-апрель отчетунан.

Кыргызстанда да туризм индустриясынын өнүгүшү, анын натыйжасында өлкөнүн казынасына кирешенин кириши учурда эмгектеген баладай болуп турган өлкөбүздүн экономикасынын бутка туруп кетүүсүнө түрткү берээрине шек жок.

Туризм индустриясы өлкө экономикасынын бир сектору болуп эсептелиши, киреше алып келиши, туризм тармагынын өндүрүш же айыл чарба сыяктуу негизги тармактардын катарында орун алышын талап кылат.

2-таблица. Туризмдин өнүгүшүнүн негизги көрсөткүчтөрү

Көрсөткүчтөр	2008	2011	2012	2012 / 2008, %
1. Туристтик ишмердик чөйрөсүндөгү дүң чыгаруу, млн. сом	19832,4	31465,8	34383,0	173,4
2. Туристтик ишмердик чөйрөсүндөгү кошумча дүң нарк, млн. сом	7849,4	12877,2	14267,9	181,8
3. ИДПдагы туристтик ишмердик чөйрөсүнүн үлүшү, %	4,2	4,5	4,7	111,9
4. Туризм чөйрөсүндөгү негизги капиталга инвестиция, млн. сом	3989,7	10004,2	8472,7	2,1 эсе
5. Эс алгандардын саны, миң адам	888,0	816,9	1199,4	135,1
6. Туризм чөйрөсүндөгү чекене сооданын жүгүртүүсү, млн. сом	4931,4	10645,2	12132,4	2,5 эсе
7. КРге келген чет өлкөлүк туристтердин саны, миң адам	1844,4	2277,5	2406,0	130,4

Улуттук статистика комитети, Кыргызстан цифраларда 2013 2-таблицанын маалыматтары көрсөтүп тургандай 2012-жылы 2008-жылга салыштырмалуу туристтик ишмердик чөйрөсүндөгү дүң чыгаруу 34383,0, млн. сомду түзүп 173,4 %га өстү, ИДПдагы туристтик ишмердик чөйрөсүнүн үлүшү 4,7%ды түзүп 111,9 %га жетти, туризм чөйрөсүндөгү негизги капиталга инвестиция 2,1 эсеге, эс алгандардын саны 135,1%га, туризм чөйрөсүндөгү чекене сооданын жүгүртүүсү 2,5 эсеге, КРге келген чет өлкөлүк туристтердин саны 130,4%га өстү.

Албетте туризм тармагы аталган тармактар менен бирдей катарда туруп, бирдей көңүл жана мааниге арзуусу зарыл. Бирок туризмди өнүктүрүүдө туризмге гана таандык болгон маанилүү өзгөчөлүктөрдү унутпашыбыз керек. Анткени туризм сектору продукт жана кызмат өндүргөн бир канча тармактарды өзүнө камтыган индустрия болуп эсептелет. Бул жагдай, аталган индустриядан көптөгөн киреше келээрин маалымдап турат. Ошол эле учурда, туризм индустриясынын көптөгөн туристтик ишканалардын башын бириктирип туруу өзгөчөлүгүнүн терс тарабы - дал ошол көп сандагы ишканаларды бирдүктүү башкаруунун кыйын болгондугунда жатат.

Туризм индустриясы экономиканын башка тармактарына салыштырмалуу, өлкөдөгү саясий, экономикалык, социалдык жана экологиялык жагдайлардан, ошондой эле жыл мезгили, аба ырайы сыяктуу жаратылыштын ото туруксуз кубулуштарынан көз каранды тармак болуп эсептелет.

Литература:

1. Низамиев А.Г. Туризм Кыргызстана: социально-экономические аспекты. – Ош, 2005.
2. Низамиев А.Г. Рекреационный комплекс Кыргызстана: реалии и перспективы. – Бишкек: Илим, 1998.
3. Балабанов И.Т., Балабанов А.И. Экономика туризма. – М.: Финансы и статистика, 1999.

Рецензент: к.э.н., и.о. доцента Раимкулов К.А.